

درس آشنایی با رجال و درایه استاد سید مجتبی نورمفیدی

تاریخ: ۵ اردیبهشت ۱۳۹۰

مصادف با: ۲۱ جمادی الاول ۱۴۳۲

جلسه: ۲۷

موضوع کلی: کتاب تهذیب الاحکام

موضوع جزئی: شرح حال شیخ طوسی

«الحمد لله رب العالمین و صلی الله علی محمد وآله الطاهرین و اللعن علی اعدائهم اجمعین»

خلاصه جلسه گذشته:

محصل بحث ما درباره کتاب کافی و من لایحضره الفقیه این شد که روایات این دو کتاب از نظر ما معتبر و قابل اعتماد است، ادله و شواهدی را که بر این مدعا ذکر شده بود اشاره کردیم، اشکالاتی را هم که در مورد اعتبار این دو کتاب وارد شده بود ذکر کردیم و جواب دادیم، دو کتاب دیگر باقی مانده که متعلق به مرحوم شیخ طوسی است، طبق روای که در رابطه با بقیه کتب داشتیم اینجا هم ابتداءً یک معرفی اجمالی از خود مؤلف این دو کتاب و ویژگی‌های آن‌ها عرض می‌کنیم و بعد به بحث اصلی می‌پردازیم.

شرح حال شیخ طوسی:

ابوجعفر محمد بن حسن طوسی در رمضان سال ۳۸۵ هجری قمری دیده به جهان گشود، تولد شیخ طوسی چهار سال بعد از وفات شیخ صدوق است، در اینکه محل تولد شیخ طوسی کجاست دلیل قطعی وجود ندارد ولی قرائنی وجود دارد دال بر اینکه شیخ طوسی در خراسان و در منطقه طوس متولد شده در شرائطی که بعضی از سلاطین غزنوی بر خراسان حکم-رانی می‌کردند و نسبت به ترویج مذهب اهل سنت تعصب داشتند. از طرفی هم در قسمت غربی بلاد ایران و عراق آل بویه که از پادشان شیعه بودند حکومت می‌کردند. بعد از تحصیلات مقدماتی در سال ۴۰۸ هجری قمری یعنی در حدود ۲۳ سالگی شیخ طوسی راهی بغداد شد. بغداد در آن زمان یک کانون پر رونق علمی بود که علماء مذاهب مختلف اسلامی؛ یعنی علماء مذاهب چهارگانه اهل سنت، علماء امامیه و علماء زیدیه در آنجا حضور داشتند، مذاکرات و مباحثات علمی بویژه در مباحث اعتقادی و کلامی پر رونق بود و یک محیط علمی مهمی در آن روز جهان اسلام به شمار می‌رفت. شیخ مفید هم به عنوان سرآمد علماء شیعه و زعیم شیعه در بغداد حضور داشت و مجموعه این عوامل کافی بود که شیخ طوسی را به سمت بغداد جذب کند. شیخ طوسی حدوداً پنج سال در زمان حیات شیخ مفید در درس شیخ مفید شرکت کرد در سال ۴۱۳ هجری قمری شیخ مفید از دنیا رفت و زعامت شیعه و محوریت علماء شیعه به دست شاگرد میرز شیخ مفید؛ یعنی سید مرتضی افتاد، شیخ طوسی از سال ۴۱۳ هجری قمری تا سال ۴۳۶ هجری قمری (زمان فوت سید مرتضی)؛ یعنی حدود ۲۳ سال در درس سید مرتضی حضور پیدا کرد و در سال ۴۳۶ هجری قمری؛ یعنی در سن ۵۱ سالگی زعامت شیعه را در بغداد به دست گرفت و حدود ۱۱ سال؛ یعنی تا سال ۴۴۷ هجری قمری زعیم شیعه بود، کرسی درس شیخ طوسی

طوری بود که حتی علماء مذاهب دیگر هم در درس او شرکت می‌کردند. جامعیت شیخ طوسی نسبت به مسائل فقهی، اصولی، کلامی، اعتقادی، تفسیری، رجالی و...، شخصیت قابل توجهی را از شیخ طوسی ساخته بود که در کانون توجهات قرار گرفت، در سال ۴۴۷ هجری قمری سلجوقیان به بغداد حمله کردند و به قتل و غارت و کتاب سوزی پرداختند و شیعیان را به شدت مورد اذیت و آزار قرار دادند به گونه‌ای که حتی به منزل شیخ طوسی هم حمله کردند و کتاب‌ها و وسائل او را از بین بردند و غارت کردند. آن‌ها همه کتابخانه‌های مهمی که در بغداد وجود داشت را از بین بردند، مدتی شیخ طوسی پنهانی زندگی می‌کرد تا اینکه در سال ۴۴۷ هجری قمری به نجف مهاجرت کرد. نجف در آن زمان شهر کوچکی بیش نبود و عده کمی در آن زندگی می‌کردند. او در سال ۴۴۸ هجری قمری حوزه علمیه نجف را تأسیس و پایه‌ها و اساس حوزه نجف را پی‌ریزی کرد و تا آخر عمر در نجف سکونت داشتند و بالاخره در محرم الحرام سال ۴۶۰ هجری قمری در سن ۷۵ سالگی از دنیا رفتند.

شیخ طوسی در بین علماء از موقعیت ویژه و ممتازی برخوردار است تا جایی که نجاشی در کتابش راجع به شیخ طوسی می‌نویسد: ابو جعفر محمد بن علی طوسی در بین علماء ما از جلالت خاصی برخوردار است و دانشمندی موثق و ارزشمند از شاگردان استاد (شیخ مفید) ما است.^۱

مشایخ شیخ طوسی در روایت عبارتند از: شیخ مفید، ابوالحسین علی بن احمد، احمد بن محمد بن موسی، حسین بن عبیدالله غضائری و احمد بن عبد الواحد معروف به ابن عبدون.

شیخ طوسی حدود ۴۷ کتاب در فنون مختلف تألیف کرده؛ مثلاً تبیان را در تفسیر، عُدَّة الاصول را در اصول، کتاب رجال که حدود ۹۷۰۰ نفر از راویان احادیث را در آن نام برده‌اند و اختیار معرفه الرِّجال (خلاصه ای از رجال کشی) را در رجال، مبسوط و خلاف را در فقه و تهذیب الاحکام و استبصار را در حدیث تألیف کرده‌اند، این کتب هنوز در بین علماء از شهرت کافی برخوردار و قابل استفاده است و گذشت زمان هنوز از اهمیت آراء و نظرات شیخ طوسی کم نکرده است.

تهذیب الاحکام:

تهذیب الاحکام در واقع شرح کتاب مُقنعه شیخ مفید است البته کتاب مُقنعه از دو بخش تشکیل شده که یک بخش آن مربوط به مسائل اعتقادی است و بخش دیگر آن مربوط به مسائل فقهی است که تهذیب فقط به شرح مسائل فقهی مقنعه پرداخته است؛ یعنی شیخ طوسی فقط روایات فقهی را آورده و روایات اعتقادی را ذکر نکرده است، شیخ طوسی نگارش این کتاب را از زمان حیات شیخ مفید شروع کرده و سال‌ها بعد از وفات شیخ مفید به پایان برده است، شیخ طوسی در کتاب الطَّهارة و باب اول کتاب الصَّلوة وقتی مطلبی را از شیخ مفید نقل می‌کند می‌گوید: «قال الشيخ آيَّدَهُ اللهُ تعالى» که از این عبارت فهمیده می‌شود تا آن زمان شیخ مفید در قید حیات بوده است ولی بعد از باب دوم کتاب الصَّلوة وقتی مطلبی را از شیخ مفید نقل می‌کند می‌گوید: «قال الشيخ رَحِمَهُ اللهُ عليه يا رَحِمَهُ اللهُ» که معلوم می‌شود شیخ مفید از دنیا رفته بوده،

۱. رجال نجاشی، ص ۴۰۳.

شیخ طوسی این کتاب را به درخواست یکی از دوستان خود نوشته است و می‌گوید: یکی از دوستان من که رعایت حق او بر من واجب است از من خواست که احادیث اصحاب را جمع آوری بکنم و موارد اختلاف احادیث، تباین و تنافی احادیث و تضاد بین آنها را بررسی کنم و اظهار نظر کنم و آن تباین و اختلاف را برطرف نمایم چون درست نیست که این تنافی‌ها و تعارض‌ها بهانه اتهام به ما شود، می‌گوید: روایتی نیست مگر اینکه روایتی منافی با آن روایت وجود دارد و این باعث شده که مخالفان به ما طعنه می‌زنند که اهل تشیع مشکل دارند که روایات آنها با هم ناسازگار است و می‌خواهند به این وسیله مذهب ما را باطل کنند، من این کتاب را می‌نویسم برای اینکه به این اتهام پاسخ بدهم و تعارض بین روایات را حل بکنم، لذا کتاب تهذیب الاحکام با هدف حل تعارض بین روایات نوشته شده و در صدد حل اختلاف بین روایات است. اگر چه در نهایت محدود به این مسئله باقی نماند. اگر بخواهیم کسی را نام ببریم که برای اولین بار به این موضوع؛ یعنی حل تعارض بین روایات پرداخته شیخ طوسی می‌باشد و این یکی از ویژگی‌های کتاب تهذیب است که در کتب قبلی مثل کافی و من لایحضره الفقیه نبوده است.

بحث جلسه آینده: خصوصیات و ویژگی‌های کتاب تهذیب الاحکام را در جلسه آینده ذکر خواهیم کرد.

«والحمد لله رب العالمین»